

TOMASZ GRZEGORZ GROSSE

Uniwersytet Warszawski
ORCID: 0000-0002-7270-8900
tgrosse@uw.edu.pl

GEOPOLITYCZNE SKUTKI WOJNY NA UKRAINIE DLA UNII EUROPEJSKIEJ

Geopolitical Consequences of the War in Ukraine for the European Union

This article assesses the geopolitical consequences of Russian aggression against Ukraine in 2022 on the European Union (EU). It seems to have highlighted the differences in the perception of the strategic situation between the eastern and western parts of the Union. These differences relate to the preferred relations with the United States, the Russian Federation and the People's Republic of China, but also include the issue of systemic changes in the EU and how European integration is managed. This is also related to the different perception of the role of EU values as a mechanism potentially counteracting disintegration tendencies. The author's question is how the war in Ukraine affects these two different perceptions of geopolitics and internal reforms in the EU. The main thesis of the study is that war highlights the differences between actors and has essentially not changed previous perceptions of geopolitical challenges.

Keywords: European Union, geopolitics, war in Ukraine, reforms in the EU.

WPROWADZENIE

Celem artykułu jest ocena skutków geopolitycznych rosyjskiej agresji na Ukrainę z roku 2022. Jak się wydaje, wypukliła ona różnice w postrzeganiu sytuacji strategicznej między wschodnią i zachodnią częścią Unii Europejskiej (UE). Wspomniane różnice dotyczą preferowanych relacji z USA, Federacją Rosyjską i Chińską Republiką Ludową

(ChRL), szerzej – docelowego miejsca UE w relacjach międzynarodowych w skali ponadregionalnej. Niemniej odmienne wizje geopolityczne obejmują również kwestię zmian ustrojowych w UE i sposobu zarządzania integracją europejską. Z tym związane jest także odmienne postrzeganie roli unijnych wartości, jako mechanizmu zwiększania spójności w UE oraz przeciwdziałania tendencjom dezintegracyjnym. W ten sposób wspomniane podziały dotyczą nie tylko geopolityki zewnętrznej, ale również wewnątrz europejskiej. Pytanie, jakie stawiam na łamach niniejszego artykułu, dotyczy tego, w jaki sposób wojna na Ukrainie wpłynęła na te dwa odmienne sposoby postrzegania geopolityki i wewnętrznych zmian preferowanych w UE. Stawiam tezę, że wojna uwypukliła różnice między poszczególnymi aktorami politycznymi, ale zasadniczo nie zmieniła wcześniejszych sposobów postrzegania wyzwań geopolitycznych. Może to prowadzić do poważnych problemów w ramach dalszych procesów integracyjnych, gdyż spory natury geopolitycznej, ustrojowej i ideologicznej w UE, zamiast być tonowane, mogą się zaostrzyć. Artykuł został oparty na teorii realistycznej w stosunkach międzynarodowych. Metodologią badania jest analiza deskryptywna.

ODMIENNE WIZJE PRZYSZŁOŚCI GEOPOLITYCZNEJ I USTROJOWEJ UNII EUROPEJSKIEJ

Na początku XXI w. w UE ukształtowały się dwie główne wizje geopolityczne. Pierwsza była powiązana z ambicjami Niemiec i Francji zbudowania osobnego europejskiego bieguna geostrategicznego, niezależnego od USA, który mógłby wykorzystać potencjał ekonomiczny UE. Faktycznie oznaczało to kształtowanie dwóch centrów grawitacji geopolitycznej w UE, tj. w Berlinie i Paryżu, które wypracowywały przyszłość integracji i jednocześnie rywalizowały między sobą o strategiczne przewagi. Tym, co łączyło obie stolice, było wyzwanie zrównoważenia dominującej pozycji Waszyngtonu.

Amerykańskie przywództwo niejednokrotnie angażowało sojuszników europejskich w globalne cele polityki USA, w tym w wojny toczone przez Waszyngton poza Europą. Wywoływało to niechęć do tego przywództwa, ale jeszcze większe animozje przyniosła pogłębiająca się rywalizacja ekonomiczna między korporacjami po obu stronach Atlantyku. Koncepcja autonomii strategicznej Europy Zachodniej wobec historycznej dominacji Waszyngtonu pojawiła się jeszcze podczas zimnej wojny, ale stała się bardziej eksponowanym celem po jej za-

kończeniu, a więc po upadku imperium sowieckiego¹. Tym samym – jak sądzono w Europie Zachodniej – uległo osłabieniu zagrożenie ze strony Moskwy. Parasol atomowy rozciągnięty nad Europą przez USA, a także amerykańska obecność wojskowa na tym kontynencie wydawały się więc mniej potrzebne. Tym bardziej że zachodni Europejczycy nie chcieli ponosić konsekwencji wojskowego wsparcia ze strony USA w postaci zobowiązań sojuszniczych na arenie globalnej lub ewentualnych koncesji ekonomicznych dla amerykańskich korporacji na rynku wewnętrznym UE. Właśnie dlatego w Niemczech rozgorzała dyskusja na temat podjęcia w ramach unijnej polityki obrony (Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony) prac nad własną bronią nuklearną², aby w ten sposób zmniejszyć zależność od USA, ale potencjalnie również uniezależnić Republikę Federalną Niemiec (RFN) od Francji w tej sprawie.

Jednocześnie wiodące w UE państwa zachodnioeuropejskie dążyły do zbliżenia geoeconomicznego z Federacją Rosyjską³. Podstawowym założeniem dla tego zbliżenia było przekonanie, że pogłębiająca się współzależność ekonomiczna z Rosją przyniesie odprężenie w relacjach geopolitycznych, a tym samym wyeliminuje do reszty zagrożenie wojenne ze strony Moskwy. Było to nawiązanie do koncepcji Ostpolitik, czyli podejścia Niemiec Zachodnich do Moskwy zainicjowanego przez kanclerza Willy Brandta na przełomie lat 60. i 70. ubiegłego wieku. Polegało ono na zwiększeniu importu sowieckich surowców przez RFN i inne państwa Europy Zachodniej, przede wszystkim gazu ziemnego. Dla Moskwy było to źródłem dewiz, które można było wykorzystać m.in. na rozbudowę potencjału militarnego. Ponadto służyło osłabieniu jedności Zachodu, a zwłaszcza relacji Niemiec Zachodnich i Francji ze Stanami Zjednoczonymi. Zbliżenie do Moskwy przyniosło szereg korzyści Niemcom – przede wszystkim doprowadziło do zjednoczenia tego państwa, a wcześniej tonowało ryzyko wybuchu III wojny światowej, która prawdopodobnie toczyłaby się głównie na terytorium niemieckim.

Na początku XXI w. zarówno Paryż, jak i Berlin akceptowały w dużej mierze oczekiwania rosyjskie w zakresie odbudowy utraconych wpływów w Europie Wschodniej, m.in. na Białorusi i w Ukrainie, jak

¹ L. Retter, S. Pezard, S.J. Flanagan, G. Germanovich, S. Grand-Clement, P. Paille, *European Strategic Autonomy in Defence. Transatlantic visions and implications for NATO, US and EU relations*, RAND Corporation, Santa Monica–Cambridge 2021.

² R. Pfister, B. Sandberg, Ch. Schult, *Europas Bombe*, Der Spiegel, 08.04.2022, <https://www.spiegel.de/ausland/ukraine-krieg-und-die-folgen-braucht-die-eu-eigene-atomwaffen-a-c07572cf-537f-41eb-b997-69b302164987> [dostęp: 29.06.2022].

³ J. Lough, *Germany's Russia problem: The struggle for balance in Europe*, Manchester University Press, Manchester 2021.

również w innych byłych republikach Związku Sowieckiego. Obie zachodnioeuropejskie stolice nie chciały też prowokować Moskwy, dlatego konsekwentnie blokowały poszerzenie NATO i UE, zwłaszcza o Ukrainę, ale także inne były republiki Związku Sowieckiego. Przykładem tej tendencji było weto obu krajów zgłoszone na szczycie bukaresztańskim w 2008 r. wobec objęcia Gruzji i Ukrainy Planem działań na rzecz członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim⁴. Wcześniej kanclerz Helmut Kohl, który energicznie zabiegał o zjednoczenie Niemiec, był przeciwny niepodległości państw bałtyckich oraz Ukrainy, a następnie opowiadał się przeciwko poszerzeniu NATO o Polskę, Węgry, Rumunię i inne państwa Europy Środkowej⁵. Wszystko dlatego, aby nie drażnić Moskwy i nie burzyć ładu geopolitycznego, którego podstawą był najpierw Związek Sowiecki, a następnie Federacja Rosyjska i jej domniemana strefa wpływów.

Wspomniane rachuby geostrategiczne były powiązane z wewnętrznymi działaniami w UE, które miały wzmocnić tę organizację, a tym samym zapewnić jej geopolityczny awans do bardziej samodzielnej roli w polityce międzynarodowej. W tym celu wzmocniano centralizację zarządzania w UE. Ponadto wywierano presję na państwa mające odmienną perspektywę geopolityczną od liderów z Europy Zachodniej. Służyło temu m.in. eksponowanie integracyjnej roli tzw. wartości europejskich oraz sankcjonowanie działań niepraworządnych ze strony niektórych rządów, a więc łamiących prawo unijne oraz sprzeciwiających się linii integracyjnej promowanej w Europie Zachodniej⁶.

Druga wizja geopolityczna była reprezentowana głównie przez Zjednoczone Królestwo, część krajów Europy Środkowej i państwa bałtyckie. Opierała się ona na silnych więzach transatlantyckich i obecności wojskowej USA na Starym Kontynencie, jako gwarancji bezpieczeństwa przed Federacją Rosyjską, ale również przed nadmiernymi wpływami Niemiec i Francji na procesy integracyjne. W niektórych nowych państwach członkowskich, które weszły do Unii po roku 2004, obawiano się zwłaszcza zdominowania Europy Środkowej i całej UE przez Berlin. Naukowcy wskazywali na silną zależność geoeconomiczną

⁴ B. Winid, *Od Bukaresztu do Chicago – NATO w obliczu wyzwań i nowych możliwości*, „Bezpieczeństwo Narodowe 2014”, t. I, nr 29, s. 77–97.

⁵ K. Wiegrefe, *Warum Deutschland jahrelang Rücksicht auf Russland genommen hat*, „Der Spiegel”, 29.04.2022, <https://www.spiegel.de/panorama/nato-osterweiterung-warum-deutschland-jahrelang-ruecksicht-auf-russland-genommen-hat-a-ec1e4f18-82c5-44d3-aac5-bd4f91a73c14> [dostęp: 29.04.2022].

⁶ Por. T.G. Grosse, *Suverenność i polityczność. Studium integracji europejskiej*, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2022.

omawianego regionu od RFN⁷. Niepokoiła też perspektywa wykorzystywania instrumentów unijnych do forsowania własnych interesów ekonomicznych i geopolitycznych przez RFN, a jednocześnie blokowania możliwości realizowania żywotnych interesów przez mniejsze państwa. Wspomniana nieufność wobec Berlina pogłębiła się w wyniku sporów wokół przestrzegania unijnych wartości i tzw. praworządności. Mechanizmy sankcyjne związane z egzekwowaniem tejże praworządności zostały wprowadzone w Unii z inicjatywy RFN pomimo tego, że ówczesny przewodniczący Komisji Europejskiej Jean-Claude Juncker przestrzegał, że mogą one być „trucizną dla kontynentu”⁸. Stały się one okazją do osłabiania na arenie międzynarodowej wizerunku niektórych rządów z Europy Środkowej oraz nakładania na nie sankcji. Część polityków oskarżało władze niemieckie o próbę obalenia demokratycznie wybranych rządów w tych krajach na rzecz bardziej przychylnych wobec interesów Berlina⁹. Próba oparcia się tych państw na USA wynikała więc nie tylko z odmiennego postrzegania zagrożenia rosyjskiego aniżeli na zachodzie UE, ale również historycznych obaw o odrodzenie dominacji niemieckiej w Europie.

Elity środkowoeuropejskie niepokoiła ponadto możliwość odrodzenia się geoeconomicznej współpracy między Berlinem i Moskwą – „ponad głowami” państw Europy Środkowej. Pogłębiająca się współpraca energetyczna między obu stolicami – której wyrazem był gazociąg Nord Stream i jego konsekwentna rozbudowa – świadczyła o realizacji tego groźnego dla Europy Środkowo-Wschodniej scenariusza (oprócz państw członkowskich z Europy Środkowej bardzo krytyczna wobec tego projektu była również Ukraina). Dlatego niezależnie od zaangażowania na rzecz silnych relacji transatlantyckich elementem tej drugiej omawianej wizji geopolitycznej było rozbudowywanie współpracy regionalnej w Europie Środkowej. Była ona zresztą wspierana przez administrację amerykańską, podobnie jak w przypadku poparcia Donalda Trumpa dla Inicjatywy Trójmorza.

Również i ta wizja geopolityczna miała swoje konsekwencje w odniesieniu do ustroju Unii Europejskiej. Zwolennicy tej wizji przeciw-

⁷ Szerzej na ten temat: T.G. Grosse, *Cztery wymiary integracji*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2021, rozdz. 11.

⁸ G. Chazan, D. Robinson, *Juncker rejects German plan to tie EU funding to democracy*, „Financial Times”, 1 June, 2017, <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=G.+Chazan%2C+D.+Robinson%2C+Juncker+rejects+German+plan+to+tie+EU+funding+to+democracy%2C+Financial+Times%2C+> [dostęp: 27.11.2022].

⁹ Prof. Legutko: *Niemcy grają na to, by obalić polski rząd*, wGospodarce.pl, <https://wgospodarce.pl/informacje/103244-prof-legutko-niemcy-graja-na-to-by-obalic-polski-rzad> [dostęp: 29.03.2022].

stawiali się koncepcji centralizacji zarządzania w UE, uczynienia z niej superpaństwa, obawiając się, że taka struktura będzie zdominowana przez największe państwa Europy Zachodniej. Opowiadali się natomiast za koncepcją Europy ojczyzn, a więc integracją zdecentralizowaną i subsydiarną. Miała ona szanować demokrację w mniejszych państwach członkowskich i ich wybory geopolityczne. Opowiadała się za tradycją republikańską sięgającą do tradycji Rzeczypospolitej Obojga Narodów, która wymagała od obywateli aktywnego zaangażowania na rzecz spraw ojczyzny, a jednocześnie podchodziła do procesu politycznego w sposób silnie zdecentralizowany. Kładła nacisk na podmiotowość i równość poszczególnych narodów tworzących wspólnotę polityczną, zgodnie z dewizą „wolni z wolnymi, równi z równymi”¹⁰. Jednocześnie jej celem było solidarne wspieranie słabszych krajów w ich problemach lub podczas kryzysów, ale nie odbierając im podmiotowości, a więc kolejnych suwerennych kompetencji przynależnych do lokalnych wyborców i ich państw. Szczególnie niepokojąca była ingerencja instytucji unijnych (przy wsparciu ze strony niektórych rządów zachodnioeuropejskich) w sferę wartości politycznych. Chodziło nie tylko o to, że zgodnie z traktatami wspomniane sprawy w ogromnej większości nie były normowane przez traktaty europejskie, ale również o to, że ingerencja Brukseli pomijała wolę narodowych demokracji i narzucała lewicowo-liberalną interpretację tychże wartości. Było to trudne do przyjęcia dla wyborców prawicowych i konserwatywnych. Jednocześnie konflikty o te wartości skutkowały próbą marginalizacji politycznej, a nawet nakładaniem sankcji finansowych na niepokorne rządy w Europie Środkowej, czego przykładem było postępowanie wobec rządów konserwatywnych w Polsce. W tle całej operacji wyłania się próba zwalczania alternatywnej wizji geopolitycznej prezentowanej przez te rządy, jak również całkiem odmiennej od promowanej w Europie Zachodniej koncepcji przyszłości ustrojowej UE.

PERSPEKTYWY DLA POLSKI

Eskalacja wojny na Ukrainie w lutym 2022 r. była dla Polski historyczną szansą odbudowania nie tylko reputacji na arenie międzynarodowej, ale również dalekosiężnej wizji strategicznej związanej z poprawą bezpieczeństwa i rozwojem wpływów geopolitycznych w Europie

¹⁰ A. Stepnik, *'Free with the Free, Equal with the Equal': Poles and Ukrainians Against the Background of the Conversion of the Jagiellonian Myth. Experience of Polish Historiography at the Beginning of the 20th Century*, „Res Historica” 2020, vol. 49, s. 465–485.

Środkowo-Wschodniej. Szansą była przede wszystkim poprawa strategicznych relacji z Ukrainą, a zwłaszcza zbudowanie silnych więzi między obu narodami. Polska zintensyfikowała zabiegi o przyjęcie Ukrainy do UE. Mogło to wzmocnić państwa członkowskie z Europy Środkowej w ich asymetrycznych relacjach z Europą Zachodnią, a tym samym zrównoważyć te relacje w ramach UE. Prawdopodobnie z tego powodu propozycja przyspieszonego przyjęcia Ukrainy do UE została chłodno przyjęta w Berlinie i Paryżu. W przemówieniu przed Parlamentem Europejskim Emmanuel Macron¹¹ dowodził, że proces akcesyjny Ukrainy może potrwać nawet całe dziesięciolecie, dlatego proponował powołanie nowej organizacji – Europejskiej Wspólnoty Politycznej, do której obok Ukrainy, Gruzji i Mołdawii mogłoby wejść także Zjednoczone Królestwo. Była to propozycja, która mogła utrudnić uzyskanie pełnego członkostwa przez Ukrainę i nawiązywała do koncepcji Europy koncentrycznych kręgów promowanej wcześniej przez François’a Mitterranda.

Wobec spodziewanego oporu ze strony niektórych państw Europy Zachodniej w sprawie wejścia Ukrainy do UE wyzwaniem dla polskiej dyplomacji było włączenie Kijowa do Inicjatywy Trójmorza oraz pogłębienie współpracy w ramach Trójkąta Lubelskiego, w tym wykorzystując ten format do powojennej odbudowy Ukrainy. Docelowo otwierały się perspektywy poszerzenia wspomnianych organizacji o Białoruś. Nie było to nierealne, gdyż w wyniku wojny ukraińskiej rysowały się możliwości odbudowania relacji polsko-białoruskich, zwłaszcza w sytuacji załamania się wpływów rosyjskich w tym kraju oraz schyłku reżimu Alaksandra Łukaszenki.

Kolejną dziejową szansą dla Polaków było, jak się wydaje, zdynamiczowanie procesu słabnięcia gospodarczego i geopolitycznego Federacji Rosyjskiej¹². Trudno w tym kontekście nie uznać wojny z 2022 r. za kontynuację rywalizacji zimnowojennej i kolejnego po rozpadzie Związku Sowieckiego przesilenia zapowiadającego strukturalną zaupadłość Rosji. Decydowały o niej długofalowe i negatywne dla Rosji trendy, takie jak monokultura ekonomiczna oparta na wydobywaniu i eksporcie surowców, niewystarczający potencjał badań i rozwoju, a tym

¹¹ Speech by Emmanuel Macron at the closing ceremony of the Conference on the Future of Europe, French Presidency of the Council of the European Union, 9 May, 2022, <https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/en/news/speech-by-emmanuel-macron-at-the-closing-ceremony-of-the-conference-on-the-future-of-europe/> [dostęp: 29.05.2022].

¹² S.M. Walt, *The Top Five Lessons from Year One of Ukraine's War*, „Foreign Policy” [online], February 9, 2023, <https://foreignpolicy.com/2023/02/09/the-top-five-lessons-from-year-one-of-ukraines-war/> [dostęp: 27.02.2023].

samym generowania technologii w najbardziej przyszłościowych sektorach gospodarczych, w tym również mających zastosowanie dla modernizacji uzbrojenia, wreszcie pogłębiająca się od czasów sowieckich zapaść demograficzna. Decyzja Putina o napaści na Ukrainę na wielką skalę, a tym samym konfrontacja z NATO i USA, była czynnikiem przyspieszającym te negatywne tendencje. Wojna urealniła perspektywę wystąpienia smuty w Rosji, a więc głębokiego kryzysu ekonomicznego i politycznego w tym kraju, łącznie z możliwością upadku władzy Putina, a nawet rozpadu państwa rosyjskiego¹³.

Niezależenie od spełnienia się tych scenariuszy pozycja geopolityczna Rosji musiała osłabnąć. Zdaniem Henry'ego Kissingera było to rezultatem nie tyle ofensywnej strategii Zachodu, ale tego, że „wywołując wojnę, Rosja musiała ponieść tego konsekwencje”¹⁴. Dobitnie wskazała na to narodowa strategia bezpieczeństwa USA przedstawiona w październiku 2022 r. Stwierdzono w niej, że Waszyngton i jego sojusznicy będą dążyć do „strategicznej porażki” Federacji Rosyjskiej¹⁵. Konsekwencją tej strategii oraz wyczerpujących działań wojennych było osłabianie potencjału i częściowa izolacja Moskwy na arenie międzynarodowej. Dlatego też innym skutkiem była jej coraz silniejsza zależność od Chin, w dużej mierze ze względu na utratę możliwości prowadzenia geopolityki wielowektorowej, czyli pozwalającej na rozgrywkę strategiczną między Zachodem a Azją. Takie pole gry skończyło się wraz z pełnoskalową agresją na Ukrainę, przynajmniej w średnim horyzoncie czasu. Jednocześnie kłopoty Rosji ośmielały Chiny do coraz odważniejszego wchodzenia w dawną rosyjską strefę wpływów w Azji Środkowej.

Słabnięcie Federacji Rosyjskiej miało dalekosiężne konsekwencje geopolityczne – korzystne zwłaszcza dla Rzeczypospolitej. Warto w tym miejscu przypomnieć słowa Geорга Friedmana, amerykańskiego politologa i futurologa, który przewidywał, że jeśli Rosja się załamie, wówczas marsz na wschód z Europy Środkowej jest nieuchronny. „W tym scenariuszu Polska stanie się wielką i dynamiczną europejską potęgą, przewodzącą koalicji państw wschodnio-europejskich”¹⁶.

¹³ J. Bugajski, *Mapping Russia's Devolution*, „The Arc” 2022, no. 3, https://arc.ua/en/mapping-russias-devolution/?mc_cid=614d9b66f1&mc_eid=d10a99d01e [dostęp: 29.06.2022]; A.J. Motyl, *It's High Time to Prepare for Russia's Collapse*, „Foreign Policy” [online], 7.01.2023, <https://foreignpolicy.com/2023/01/07/russia-ukraine-putin-collapse-disintegration-civil-war-empire/> [dostęp: 27.01.2023].

¹⁴ H. Kissinger, *We are now living in a totally new era*, „Financial Times” [online], 9.05.2022, <https://www.ft.com/content/cd88912d-506a-41d4-b38f-0c37cb7f0e2f> [dostęp: 29.05.2022].

¹⁵ The 2022 National Security Strategy, The White House, Washington, 12.10.2022, s. 26.

¹⁶ G. Friedman, *Następne 100 lat. Prognoza na XXI wiek*, Zysk i S-ka, Poznań 2022, s. 237.

Poprawiła się relacja Polski z Czechami i Słowacją w ramach Grupy Wyszehradzkiej, choć pewne napięcia wystąpiły na linii Warszawa–Budapeszt, co wynikało z odmiennego od polskiego podejścia Viktora Orbána do wojny na Ukrainie¹⁷. Niemniej szanse na owocną współpracę w Europie Środkowej zdecydowanie się zwiększyły, tym bardziej że w okresie wojny polskie władze miały bliskie kontakty z państwami tzw. wschodniej flanki NATO, w tym krajami bałtyckimi oraz pozostającymi poza strukturami Sojuszu Północnoatlantyckiego Finlandią i Szwecją¹⁸. Okazją do wzmocnienia autonomii Europy Środkowej było obniżenie wiarygodności Niemiec i Francji w NATO oraz UE, co wynikało z ich wcześniejszej polityki zbliżenia z Moskwą, a także rozlicznych zaniechań w odpowiedzi na agresję Rosji na Ukrainę.

Innym czynnikiem zmiany było pokrzyżowanie planów RFN, aby w okresie przejściowym oprzeć transformację klimatyczną w UE na dostawach rosyjskiego gazu i zbudowaniu w Niemczech hubu logistycznego dla dostaw tego surowca do Europy Środkowej i w części także do południowej części Unii. Wynikające z rosyjskiej agresji zamrożenie gazociągu Nord Stream i konieczność dywersyfikacji dostaw surowców energetycznych do UE otworzyły Polsce drogę do zbudowania, z wykorzystaniem polskiej infrastruktury, hubu energetycznego dla Europy Środkowej, a zwłaszcza pośredniczenia w dostawach surowców na Litwę, do Czech, na Słowację i Węgry.

Warto ponownie przywołać słowa Friedmana, który już na początku XXI w. przewidywał zmniejszenie znaczenia geopolitycznego Europy Zachodniej. Jego prognozy dobrze oddają sytuację strategiczną wywołaną przez rosyjską agresję na Ukrainę.

Oslabienie Francji i Niemiec spowodowane po części przez imploję demograficzną, po części przez zapaść gospodarczą, a po części przez błędną kalkulację geopolityczną, która kazała im unikać konfrontacji z Rosją (a co za tym idzie, rozbić NATO), da się odczuć w całej Europie. Rezultatem będzie pogłębiający się kryzys zaufania, który nękał Francję i Niemcy od pierwszej wojny światowej¹⁹.

Cytowana wypowiedź wyraźnie wskazuje na to, że różnice geopolityczne między Europą Zachodnią a USA mogą prowadzić do rozbitcia

¹⁷ Por. Z. Németh, *Narratives of Hungarian-Polish Foreign Policy after 24 February 2022*, *Hungarian Review*, „A Quarterly Journal from Central Europe” 2022, vol. XIII, no. 1, s. 11–15.

¹⁸ Ch. Duxbury, *Finnish leaders announce backing for NATO membership*, Politico, 12.05.2022, <https://www.politico.eu/article/finland-leaders-announce-backing-for-nato-membership-sauli-niinisto-sanna-marin/> [dostęp: 29.05.2022].

¹⁹ G. Friedman, *Następne 100 lat. Prognoza na XXI wiek*, s. 235.

NATO i kształtowania alternatywnego sojuszu obronnego. W istocie, wojna wznowiona przez Federację Rosyjską w 2022 r. sprawiła, że wykształcił się zarys nowego systemu bezpieczeństwa w Europie, który opierał się na USA, Zjednoczonym Królestwie, państwach wschodniej flanki NATO, Szwecji, Finlandii oraz Ukrainie. Warto podkreślić, że działający w praktyce alians, choć bazował na strukturach Sojuszu Północnoatlantyckiego, to faktycznie obejmował Ukrainę. Jednocześnie zaniechania Niemiec i Francji w czasie wojny ukraińskiej powodowały, że tylko w niewielkim stopniu oba kraje uczestniczyły w tym istniejącym w rzeczywistości systemie bezpieczeństwa. Friedman miał również rację, że sytuacja równoległych kryzysów – geopolitycznego i gospodarczego – musiała wywołać rozdźwięki między dwoma dotychczasowymi liderami integracji z Europy Zachodniej, określanymi dotychczas, jako „motor” Unii Europejskiej.

Prognozy Friedmana pokrywały się w dużym stopniu z ocenami analityków rosyjskich, którzy w rok po rozpoczęciu pełnoskalowej wojny z Ukrainą twierdzili, że konflikt znacząco obniżył rolę Niemiec i Francji w ramach systemu europejskiego. Geopolitycznie zyskały natomiast na tej wojnie Stany Zjednoczone Ameryki. Jednocześnie Waszyngton budował w Europie Środkowej „strefę buforową”, która miała oddzielać Europę Zachodnią od Rosji i uniemożliwić im powrót do wcześniejszej, przedwojennej kooperacji²⁰. Dodać można, że wspomniana strefa buforowa powinna w przyszłości uzyskać na tyle duży potencjał geoekonomiczny, aby mogła w sposób realny stanowić barierę dla rosyjskiego imperializmu.

Na początku XXI w. NATO przeżywało kryzysy, wynikające m.in. z krytycznej postawy Europy Zachodniej wobec przywództwa USA w świecie zachodnim. Niemniej w 2022 r. nastąpiła odbudowa sensu istnienia NATO, co było korzystne dla Polski. Tym bardziej, że na skutek rosyjskiej agresji swój akces do Sojuszu Północnoatlantyckiego zgłosiły Finlandia i Szwecja. Rywalizacja gospodarcza z USA nie zniknęła i była podsycana przede wszystkim przez Francję. Świadczy o tym choćby krytyka ze strony Paryża i Berlina amerykańskiej ustawy o redukcji inflacji. Wszelako skutkiem wojny na Ukrainie było wzmocnienie wschodniej flanki NATO, jak również amerykańskiej obecności wojskowej na Starym Kontynencie. Wzrosła przywódcza rola USA w Europie, jak również nastąpiła konsolidacja tzw. zachodnich sojuszników wokół Ameryki, nie tylko zresztą w Europie, ale również w Azji.

²⁰ Т. Бордачёв, *Вашингтон играет на человеколюбии России*, *Деловая газета Взгляд*, 1.03.2023, <https://vz.ru/opinions/2023/3/1/1201305.html> [dostęp: 27.03.2023].

STRATEGICZNY IMPAS EUROPY ZACHODNIEJ

Liderzy Europy Zachodniej skupiali się przede wszystkim na trzech problemach. Po pierwsze, na dramatycznym pogarszaniu się sytuacji gospodarczej na rynku wewnętrznym UE. Po drugie, na możliwej marginalizacji geopolitycznej Europy Zachodniej, a zwłaszcza trudniejszej realizacji dążenia do autonomii strategicznej. Po trzecie, obawiano się, że przedłużający się konflikt może postawić UE przed koniecznością objęcia sankcjami ChRL, gdyby ta zdecydowała się udzielić wojskowego wsparcia słabnącej Rosji. Należy przypomnieć, że przykładowo, konkurencyjność gospodarki niemieckiej w XXI w. została oparta z jednej strony na tanich surowcach z Rosji, a z drugiej na taniej produkcji w ChRL (i w części również w Europie Środkowej) oraz dostępie do chińskiego rynku zbytu.

Dlatego też postrzeganie konfliktu było wyraźnie odmienne w państwach tzw. wschodniej flanki NATO oraz w Europie Zachodniej. O ile państwa z Europy Środkowej w większości traktowały obronę ukraińskiej suwerenności jako bezpośrednio związaną z własnym bezpieczeństwem i niezależnością polityczną, o tyle na zachodzie kontynentu dominowała obawa o negatywne konsekwencje przedłużającej się wojny dla rodzimej gospodarki oraz zbyt silny wzrost pozycji geopolitycznej USA i ich sojuszników w Unii Europejskiej. Na przykład przedstawiciele biznesu niemieckiego wzywali swój rząd, aby zrobił wszystko, by zatrzymać wojnę, wrócić do negocjacji i doprowadzić do ponownego otwarcia wymiany gospodarczej z Rosją²¹. Była to kontynuacja tradycyjnie dobrych więzi między największymi niemieckimi korporacjami i władzami Federacji Rosyjskiej, czego przykładem była działalność Komitetu Wschodniego (niem. *Ost-Ausschuss*). Powołany jeszcze w latach 50. XX w. gromadził szefów takich koncernów jak BMW, VW i BASF, a po rosyjskiej aneksji Krymu zyskał sławę jako orędownik szybkiego zniesienia sankcji nałożonych na Rosję²². Już po kolejnej agresji Putina z roku 2022 wiele niemieckich korporacji pozostało w Rosji (i płaciły podatki do budżetu tego państwa, przez co w sposób pośredni wspierały wojnę), a jedna z firm kontrolowanych przez BASF dostarczała nawet paliwa służące samolotom bombar-

²¹ J. Miller, R. Wright, R. Olearchyk, M. Seddon, G. Chazan, *VW chief's call for settlement to end war draws outrage from Kyiv*, Financial Times, 9.05.2022, <https://www.ft.com/content/f8c2482d-c7af-4d7e-87e7-87562194250b> [dostęp: 29.05.2022].

²² M. Karnitschnig, *12 Germans who got played by Putin*, Politico, 5.05.2022, <https://www.politico.eu/article/blame-germany-russia-policy/> [dostęp: 29.06.2022].

dującym Ukrainę²³. Według badań naukowych w niemal rok po wybuchu wojny na Ukrainie jedynie 9 proc. zachodnich firm sprzedało choćby część swoich rosyjskich aktywów²⁴. Presja zachodnioeuropejskiego biznesu na szybkie zakończenie konfliktu musiała być więc ogromna. Dlatego francuski prezydent namawiał władze Ukrainy do rezygnacji z części suwerenności i własnych terytoriów, ażeby „pomóc Putinowi zachować twarz” i doprowadzić do zakończenia konfliktu²⁵.

Wyrazem opisywanych tendencji było to, że w pierwszym miesiącu konfliktu mała Estonia przekazała Ukrainie uzbrojenie warte sześciokrotnie więcej od pomocy wojskowej z RFN²⁶. W roku 2022 wsparcie wojskowe dostarczone Kijowowi przez Polskę było większe od łącznej pomocy deklarowanej przez RFN i Francję²⁷. Różnice między wschodnią i zachodnią częścią UE były widoczne w sondażach opinii publicznej. Przykładowo, Francuzi i Niemcy znacznie częściej opowiadali się za jak najszybszym uruchomieniem rozwiązań dyplomatycznych, aniżeli na przykład Polacy. Ponadto Polacy częściej popierali dostawę uzbrojenia dla walczących Ukraińców niż mieszkańcy większości państw Europy Zachodniej²⁸.

W odniesieniu do opóźniania dostaw broni niemieckiej na Ukrainę pojawiły się spekulacje²⁹, że rząd RFN nie zamierza wspierać walczących Ukraińców, gdyż zależy mu na jak najszybszym zakończeniu wojny. Wkrótce później kanclerz Olaf Scholz zablokował obietnicą wcześniej dostawę stu wozów bojowych piechoty Marder dla Ukrainy pomimo tego, że korporacja Rheinmetall zapewniała, że dysponuje taką ilością uzbrojenia³⁰. Kilka tygodni później doradca kanclerza

²³ F. Obermaier, C. Hecking, H. Koberstein, F. Kuchlmayr, R. Schaar, *Treibstoff des Krieges*, „Der Spiegel” [online], 04.11.2022, <https://www.spiegel.de/wirtschaft/winter-shall-joint-venture-des-konzerns-liefert-gaskondensat-an-gazprom-treibstoff-des-krieges-a-a99cfc7d-f75b-4243-9600-f37b1026e2b6> [dostęp: 29.11.2022].

²⁴ S. Evenett, N. Pisani, *Less than Nine Percent of Western Firms Have Divested from Russia*, SSRN, 20.12.2022, <https://ssrn.com/abstract=4322502> [dostęp: 27.02.2023].

²⁵ «Il ne faut pas humilier la Russie». *La formule et ses implications politico-stratégiques*, Le Rubicon, 16.06.2022, <https://lerubicon.org/publication/il-ne-faut-pas-humilier-la-russie/> [dostęp: 29.10.2022].

²⁶ *Jak wygląda niemieckie „wsparcie” dla Ukrainy? Berlin wysłał broń wartą jedną szóstą tego, co dostarczyła Estonia*, wPolityce.pl, 28.03.2022, <https://wpolityce.pl/swiat/591934-to-ma-byc-wsparcie-niemcy-wyslali-mniej-broni-niz-estonia> [dostęp: 29.03.2022].

²⁷ A. Antezza, A. Frank, P. Frank, L. Franz, I. Kharitonov, B. Kumar, E. Rebinskaya, Ch. Trebesch, *The Ukraine Support Tracker: Which countries help Ukraine and how?*, Kiel Working Paper No. 2218, 2022, https://www.ifw-kiel.de/fileadmin/Dateiverwaltung/IFW-Publications/-ifw/Kiel_Working_Paper/2022/KWP_2218_Which_countries_help_Ukraine_and_how_/KWP_2218_Version5.pdf [dostęp: 29.10.2022].

²⁸ The world's response to the war in Ukraine, Ipsos, April 2022.

²⁹ K. Geiger, G. Schwung, *Die seltsame Untätigkeit des Olaf Scholz*.

³⁰ H. von der Burchard, *Germany to Ukraine: Sorry, no tanks*, Politico, 8.04.2022, <https://www.politico.eu/article/germany-says-it-cant-send-tanks-from-army-stocks-to-ukraine/> [dostęp: 29.04.2022].

udzielił wywiadu, w którym uznał, że Europa powinna bardziej skupić się na utrzymaniu długoterminowych relacji z Rosją, a mniej na wysyłaniu niemieckich czołgów na Ukrainę³¹. W tej samej wypowiedzi wezwał do łagodniejszego podejścia do Chin i przekonywał, że Ukrainie nie należy przyznawać żadnych „rabatów” w jej staraniach o członkostwo w UE tylko dlatego, że znalazła się pod atakiem Rosji. W ten sposób doradca do spraw polityki zagranicznej ujawnił podejście kanclerza do kwestii dostaw broni dla Kijowa oraz członkostwa Ukrainy w UE. Co istotne, jego postawa wynikała z chęci podtrzymania strategicznych relacji z Moskwą, jak również zabezpieczenia dostaw rosyjskich surowców do RFN. Nawet wówczas, kiedy jesienią 2022 r. wojska ukraińskie przystąpiły do udanej kontrofensywy – zarówno Scholz, jak i minister obrony RFN Christine Lambrecht – wykluczyli dostawy ciężkiego uzbrojenia do tego kraju (w tym czołgów Leopard oraz wozów bojowych Marder)³².

Po ponad pół roku od pełnoskalowej agresji rosyjskiej na Ukrainę Angela Merkel postulowała dążenie do paneuropejskiej architektury bezpieczeństwa włączającej Rosję³³. Tymczasem po 24 lutego 2022 r. europejski system bezpieczeństwa obejmował faktycznie Ukrainę, a jednocześnie skupiał się na obronie przed rosyjskim imperializmem. Taki system powołał do życia mimowolnie sam Putin, zaś zaniechania i błędy Merkel i jej następcy powodowały, że RFN tylko w niewielkim stopniu uczestniczyła w nowym systemie bezpieczeństwa funkcjonującym w Europie. Wielu niemieckich polityków i intelektualistów dążyło do jak najszybszego zakończenia wojny na Ukrainie³⁴, najlepiej w taki sposób, aby było to satysfakcjonujące dla Rosjan, a więc dla agresora. Trudno było dostrzec w takiej postawie obronę tzw. europejskich wartości.

Polityka Scholza zmierzała do łagodzenia relacji z Kremlem nawet wówczas, kiedy odbywało się to kosztem bezpieczeństwa sojuszników.

³¹ H. von der Burchard, *Scholz adviser turns heads with appeal to consider future Russian relationship*, Politico, 21.06.2022, <https://www.politico.eu/article/plotner-unplugged-top-germany-adviser-controversy-russia-comments/> [dostęp: 29.06.2022].

³² H. von der Burchard, *EU security 'being defended in Ukraine': Germany's Lambrecht vows continued support for Kyiv*, Politico, 11.09.2022, <https://www.politico.eu/article/eu-security-being-defended-in-ukraine-germanys-lambrecht-vows-continued-support-for-kyiv/> [dostęp: 29.09.2022].

³³ *Merkel irritiert mit nächster Aussage über Russland*, Focus, 30.09.2022, https://amp.focus.de/politik/deutschland/bei-auftritt-in-goslar-merkel-irritiert-mit-naechster-aussage-ueber-russland_id_156348871.html [dostęp: 30.09.2022].

³⁴ R.D. Precht, *Einzelne Nato-Staaten sollten Russland Nicht-Aufnahme der Ukraine garantieren, des RedaktionsNetzwerks Deutschland*, <https://www.rnd.de/politik/richard-david-precht-einzelne-nato-staaten-sollten-russland-nicht-aufnahme-der-ukraine-garantieren-E5N7TT5QDZEVVI3WL44LFZJ3A4.html> [dostęp: 30.09.2022].

Przykładowo, niemiecki kanclerz wywierał presję na Komisję Europejską, aby ta wyłączyła Kaliningrad (Królewiec) z sankcji podjętych wcześniej przez Unię Europejską, a egzekwowanych m.in. przez rząd litewski³⁵. Było to wyraźne ustępstwo wobec żądań Kremla w sytuacji, kiedy władze rosyjskie testowały solidność sankcji nałożonych przez Zachód oraz gotowość wspierania przez sojuszników z Europy Zachodniej najmniejszych państw tzw. wschodniej flanki NATO. W ówczesnej sytuacji otwarcie dostaw do Kaliningradu należało negocjować w zamian za odblokowanie przez Rosjan ukraińskich portów na Morzu Czarnym, przynajmniej dla transportu żywności i pomocy humanitarnej. Ponadto, na szczycie Sojuszu Północnoatlantyckiego w Madrycie w 2022 r. Scholz oponował przeciwko wzmacnianiu permanentnej obecności wojsk sojuszniczych w państwach członkowskich wschodniej flanki, przede wszystkim bałtyckich, w Polsce i w Rumunii. Powoływał się przy tym na porozumienie NATO z Rosją z 1997 r., które strona rosyjska wielokrotnie wcześniej sama łamała. W rezultacie w czasie madryckiego szczytu przyjęto „model niemiecki”³⁶, aby zamiast stałej obecności wojsk NATO w państwach najbardziej narażonych na atak wzmacniać tzw. siły szybkiego reagowania, które mogłyby zostać wysłane do państw frontowych w czasie rosyjskiej agresji. Na kolejnym szczycie NATO w Wilnie latem 2023 r. Scholz zablokował nie tylko możliwości członkostwa Ukrainy w Sojuszu, ale nawet dyskusję o gwarancjach bezpieczeństwa dla Kijowa ze strony NATO.

Podobne przykłady można mnożyć. Pod naciskiem Waszyngtonu kanclerz Niemiec ogłosił chęć dostarczenia na Ukrainę 50 dział przeciwlotniczych Gepard, ale wkrótce okazało się, że Niemcy nie mogą dostarczyć do nich amunicji³⁷. Wsparcie wojskowe dla walczącej Ukrainy mogło przedłużyć jej opór, a tym samym zwiększyć negatywne konsekwencje gospodarcze lub geopolityczne wynikające z tego konfliktu dla Niemiec. Co ciekawe, polityka RFN, polegająca na deklaracjach wsparcia Ukrainy bez ich późniejszej realizacji, była stosowana nie tylko wobec Kijowa, ale również Warszawy. Przykłado-

³⁵ R. Neukirch, J. Petter, *Russland darf wieder nach Kaliningrad liefern – so sieht der Deal aus*, „Der Spiegel”, 30.06.2022, <https://www.spiegel.de/ausland/russland-darf-wieder-nach-kaliningrad-liefere-a-d179dfa9-3741-4608-836a-a989a85535a1> [dostęp: 29.07.2022].

³⁶ T. Bielecki, *NATO: Polska szykuje się na brygadę w „modelu niemieckim”*, Deutsche Welle, 27.06.2022, <https://www.dw.com/pl/nato-polska-szykuje-si%C4%99-na-brygad%C4%99-w-modelu-niemieckim/a-62277533> [dostęp: 29.06.2022].

³⁷ *Problem rozwiązany? Brazylia chce wyposażać niemieckie pojazdy Gepard w 300 tys. naboí*, Business Insider, 28.04.2022, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/gepardy-bez-amunicji-brazylia-chce-rozwiazac-problem/3fjn7h4> [dostęp: 29.04.2022].

wo, Niemcy obiecały Polsce czołgi Leopard w zamian za maszyny T-72 wyprodukowane jeszcze w czasach Układu Warszawskiego, które Polska przekazała Ukrainie. Jednak pomimo wielu zapewnień Berlin nie zrealizował swojej obietnicy³⁸. Dlatego Polska musiała uzupełnić braki w uzbrojeniu o czołgi amerykańskie i koreańskie.

Zdaniem wpływowego komentatora Wolfganga Münchau dla kanclerza Scholza i jego partii SPD wojna na Ukrainie stanowiła zagrożenie egzystencjalne z dwóch powodów. Po pierwsze, demaskowała prorosyjską politykę partii z ostatnich 20 lat. Po drugie, niszczyła model gospodarczy przemysłu ciężkiego, opierający się na tanich dostawach gazu z Rosji. Dlatego Münchau doszedł do wniosku, że SPD miało ukryty program: powstrzymać Ukrainę przed pokonaniem Rosji. Obawa przed atakiem nuklearnym na RFN była w tym ujęciu co najmniej drugoplanowa³⁹.

Zbliżone do niemieckiego było stanowisko Emmanuela Macrona, który po zakończeniu nadzwyczajnego szczytu NATO w marcu 2022 r. apelował, żeby nie przekazywać Ukrainie broni ofensywnej⁴⁰. Tego typu uzbrojenie mogłoby wprowadzić pomoc armii ukraińskiej przejść do kontrofensywy, ale groziło to wydłużeniem konfliktu. Warto zwrócić uwagę, że zarówno Francja, jak i Niemcy, wbrew unijnym zakazom, dostarczyły w latach 2015–2020 broń do Federacji Rosyjskiej w sumie za ponad 270 mln euro, co stanowiło blisko 80 proc. całkowitego eksportu uzbrojenia do tego państwa z obszaru UE. Przykładowo, eksport francuski obejmował broń ofensywną, m.in. samoloty i helikoptery, w dostawach niemieckich zaś znalazły się wozy bojowe⁴¹.

Pomimo tego Macron miał odwagę zaatakować polskiego premiera, który orędownał za surowymi sankcjami dla Moskwy i jak największą pomocą wojskową dla Kijowa. Nazwał go „skrajnym prawicowym antysemitą, który zakazuje LGBT”⁴². Pretekstem do tej napaści było stwierdzenie Mateusza Morawieckiego, że częste telefony francuskiego prezydenta do Putina w czasie wojny były kompletnie nieskuteczne.

³⁸ P. Kozłowski, *Niemcy nie przekażą Polsce czołgów Leopard? „Nie widać dobrej woli”*, 11.06.2022, <https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/8452359,zwiekszenie-obecnosci-wojsk-nato-w-polsce-wojna-ukraina-rosja.html> [dostęp: 29.07.2022].

³⁹ W. Münchau, *Germany’s duplicitous chancellor*, Eurointelligence, 24.04.2022, <https://www.eurointelligence.com/column/germanys-duplicitous-chancellor> [dostęp: 29.04.2022].

⁴⁰ *Guerre en Ukraine: Emmanuel Macrons’ exprime après le sommet de l’Otan*, 24.03.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=js7UeH7B-6M> [dostęp: 29.03.2022].

⁴¹ L. Brillaud, A. Curic, M. Maggiore, L. Miñano, N. Schmidt, *EU member states exported weapons to Russia after the 2014 embargo*, Investigate Europe, 17.03.2022, <https://www.investigate-europe.eu/en/2022/eu-states-exported-weapons-to-russia/> [dostęp: 29.04.2022].

⁴² *Macron qualifie le Premier ministre polonais d’antisémite d’extrême droite*, „Le Soir” [online], 8.04.2022, <https://www.lesoir.be/435085/article/2022-04-08/macron-qualifie-le-premier-ministre-polonais-dantisemite-dextreme-droite> [dostęp: 29.04.2022].

Nawet media, z reguły przychylnie francuskiemu prezydentowi, przyznały rację polskiemu premierowi. Uznały bowiem, że w czasie rozmów z Putinem francuska głowa państwa „wyglądała jak skarcony petent”, co obniżało autorytet Francji i samego prezydenta na arenie międzynarodowej. Podważyło to również jego wiarygodność sojuszniczą u partnerów europejskich⁴³. Komentarze Macrona dotyczyły unijnych wartości, ale trudno nie dostrzec, że miały być uderzeniem w rząd, który na arenie unijnej opowiadał się za inną niż francuska wizją geopolityczną. Nie po raz pierwszy okazało się, że presja normatywna wywierana w UE na Polskę była w istocie wykorzystywana do celów geopolitycznych.

Zachwiała się wiarygodność sojusznicza Berlina i Paryża, ale również wiara w ich zdolność do sprostania wymogom kryzysu geopolitycznego, a tym samym do przewodzenia procesom integracyjnym w UE. Dlatego forsowana przez nich wizja pogłębienia integracji w kierunku centralizacji mogła spotkać się z jeszcze większym sceptycyzmem aniżeli przed agresją Rosji na Ukrainę z 2022 r. Niemniej nie rezygnowano z okazji, aby wykorzystać wojnę na Ukrainie do forsowania autonomii strategicznej, zwłaszcza w unijnej polityce obrony. Bruksela zaproponowała na przykład, aby dofinansowywać z budżetu unijnego wydatki w wysokości do 10–15 proc. całości wspólnych zakupów uzbrojenia przez państwa członkowskie. Celem było wsparcie produkcji europejskiej, przede wszystkim w największych korporacjach Europy Zachodniej, a jednocześnie zmniejszenie zakupów poza UE, przede wszystkim w USA, ale również w Korei Południowej⁴⁴. Ograniczało to swobodę dokonywania wyboru uzbrojenia państw wschodniej flanki NATO, takich jak Rzeczpospolita. Ponadto obniżało ich bezpieczeństwo, gdyż korporacje z Europy Zachodniej nie zawsze mogły szybko i przy zachowaniu odpowiedniej jakości zaspokoić potrzeby państw przyfrontowych.

Już po wznowieniu konfliktu na Ukrainie w opiniodawczych mediach niemieckich pojawiły się wypowiedzi forsujące ideę powołania armii unijnej, której jednym z obowiązków byłoby pilnowanie praworządności w takich krajach jak Polska⁴⁵. Zamiast więc wzrostu bezpieczeństwa

⁴³ C. Caulcutt, *Inside Emmanuel Macron's failed one-man diplomacy mission on Ukraine*, Politico, 5.07.2022, <https://www.politico.eu/article/emmanuel-macron-ukraine-war-vladimir-putin-russia-diplomacy-france-documentary/> [dostęp: 27.07.2022].

⁴⁴ H. Foy, *Brussels plans to finance joint EU weapons procurement for the first time*, „Financial Times”, 19.07.2022, <https://www.ft.com/content/a3e82809-3f59-4bf6-b736-60f07224c0f1> [dostęp: 29.07.2022].

⁴⁵ G. Lindemann, *Die Ordnungen der Gewalt*, „Die Zeit”, 20.04.2022, <https://www.zeit.de/kultur/2022-04/europa-armee-ukraine-ruestungsausgaben-zeitenwende-10nach8> [dostęp: 29.04.2022].

geopolitycznego wyborcy w Europie Środkowej mogli oczekiwać, że pogłębienie integracji w polityce obrony będzie służyło wywieraniu kolejnych sankcji unijnych, tym razem instrumentami wojskowymi.

W 2023 r. polityka Francji i Niemiec wobec wojny na Ukrainie zaczęła ulegać modyfikacji. Nieoczekiwanie Paryż stał się orędownikiem akcesji Kijowa do UE i NATO⁴⁶. Także celem Berlina było odbudowanie wiarygodności sojuszniczej, zwłaszcza w USA. Kluczowe stało się przekonanie Amerykanów, że nadal Berlin powinien być głównym reprezentantem interesów USA na Starym Kontynencie. Sprawą otwartą było to, czy opisywane zmiany w podejściu obu krajów Europy Zachodniej były tylko taktyczne, a więc koniunkturalne i przejściowe, czy raczej zapowiadały strategiczny zwrot ich podejścia do Rosji, Ukrainy i relacji transatlantyckich. Należy jednak wątpić, aby oba państwa chciały w sposób długotrwały podporządkować się amerykańskiemu celom geopolitycznym.

CHIŃSKIE WYZWANIE

Czynnik chiński był obecny od samego początku konfliktu, gdyż elity amerykańskie traktowały własną odpowiedź na agresję rosyjską wobec Ukrainy jako swego rodzaju demonstrację wobec Chin. Chodziło o pokazanie zdecydowanej odpowiedzi i jedności Zachodu, która miała być sygnałem dla Pekinu na wypadek, gdyby zamierzał w przyszłości zaatakować Tajwan lub sojuszników USA w Azji⁴⁷. Rywalizacja sino-amerykańska stawiała UE przed trudnym wyborem, gdyby oczekiwania Waszyngtonu dotyczyły nakładania sankcji na Chiny lub podejmowania innego typu wrogich działań w stosunku do Państwa Środka. Dla Europy Zachodniej szczególnie trudnym tematem były próby zwiększenia roli NATO w Azji, w tym udzielenia gwarancji obronnych dla Tajwanu, do czego wzywała m.in. minister spraw zagranicznych Zjednoczonego Królestwa⁴⁸.

⁴⁶ G. Schwung, *Wie Macron Kanzler Scholz unter Druck setzt*, „Die Welt”, [online], 22.08.2023, <https://www.welt.de/politik/ausland/plus247003076/Macron-Frankreich-befuerwortet-schnellen-Nato-Beitritt-der-Ukraine-und-liefert-Marschflugkoerper-Wassteckt-dahinter.html> [dostęp: 29.08.2023].

⁴⁷ W. Mitchell, *To Prevent China from Grabbing Taiwan, Stop Russia in Ukraine*, The National Interest, [online], 14.03.2022, <https://nationalinterest.org/feature/prevent-china-grabbing-taiwan-stop-russia-ukraine-201188> [dostęp: 29.03.2022].

⁴⁸ D. Sevastopulo, K. Hille, *US holds high-level talks with UK over China threat to Taiwan*, „Financial Times”, [online], 1.05.2022, <https://www.ft.com/content/b0991186-d511-45c2-b5f0-9bd5b8ceee40> [dostęp: 29.05.2022].

Politycy chińscy namawiali przywódców państw zachodnioeuropejskich, aby jak najprędzej wygasić wojnę na Ukrainie⁴⁹. Według doniesień prasowych podobne naciski Pekin wywierał na Moskwę, zaniepokojony przedłużaniem się konfliktu, co prowadziło do napięcia w relacjach Federacji Rosyjskiej z ChRL⁵⁰. Niemniej konflikt na Ukrainie miał także pozytywne skutki dla Pekinu – uzależniał Moskwę od ChRL, pozwalał na ekspansję chińskich interesów w domenie wpływów moskiewskich, odwracał uwagę USA od Tajwanu, wyczerpywał zasoby Zachodu. Wojna na Ukrainie nie zmniejszyła bowiem napięcia w relacjach Pekinu z Waszyngtonem, a nawet w pewnym stopniu zaostrzyła rywalizację sino-amerykańską. Każdy bowiem przejaw wsparcia ze strony ChRL dla Federacji Rosyjskiej był zarzewiem konfliktu między tymi dwoma największymi mocarstwami świata.

Specjaliści w zakresie stosunków międzynarodowych jeszcze w latach 90. XX w. przewidywali, że w ciągu 30–40 lat musi dojść do konfrontacji między USA i ChRL. Ich zdaniem wzrost znaczenia Chin zaburzał bowiem równowagę strategiczną, co czyniło takie starcie nieuchronnym. Rosnąca potęga Pekinu nie oznaczała bowiem, że do gry przyłączył się kolejny wielki gracz, ale największy gracz w dziejach ludzkości⁵¹. Tym bardziej że, jak to oceniali naukowcy, celem ChRL było dążenie do dominacji, przynajmniej w Azji, zgodnie z historyczną chińską maksymą, że tak jak nie ma dwóch słońc na niebie, tak nie może być na ziemi dwóch cesarzy⁵².

Wojna na Ukrainie była więc ważnym epizodem w tej rywalizacji, a być może nawet początkiem konfrontacji globalnej, o dominację. Państwa członkowskie UE musiały, chcąc nie chcąc, zająć strategiczną pozycję wobec tej konfrontacji. Zgodnie z teorią w stosunkach międzynarodowych⁵³ mogły wybrać jedną z dwóch głównych strategii. Był to wybór między równoważeniem (ang. *balancing*) mocarstwa silniejszego, które zagraża autonomii lub interesom państw europejskich,

⁴⁹ Szef MSZ Chin rozmawiał z doradcą Macrona. „Świat nie chce tego widzieć”, „Dorzczy” [online], 19.07.2022, <https://dorzczy.pl/swiat/326248/wojna-na-ukrainie-chiny-chca-odegrac-konstruktywna-role.html> [dostęp: 29.07.2022].

⁵⁰ Y. Yang, P. Ivanova, D. Sevastopulo, E. White, *Vladimir Putin acknowledges Chinese 'concerns' over Ukraine*.

⁵¹ Por. B. Buzan, G. Segal, *Asia: Scepticism About Optimism*, „National Interest” 1995, no. 39, s. 82–84; N.D. Kristof, *The Rise of China*, „Foreign Affairs” 1993, vol. 72, no. 5, s. 59–74.

⁵² Szerzej: L. Dittmer, S.S. Kim (eds.), *China's Quest for National Identity*, Cornell University Press, Ithaca 1991.

⁵³ S.P. Walt, *Alliance Formation in Southwest Asia: Balancing and Bandwagoning Cold War Competition*, [in:] R. Jervis, J. Snyder (eds.), *Dominoes and Bandwagons: Strategic Beliefs and Great Power Competition in the Eurasian Rimland*, Oxford University Press, New York 1991, s. 53, 69.

albo przyłączeniem się do silniejszego (ang. *bandwagoning*), mając nadzieję, że wygrywające mocarstwo zapewni w przyszłości warunki do rozwoju ekonomicznego, stabilizację i poszanowanie podstawowych interesów państw sojusznicznych. Europa Zachodnia jeszcze przed konfliktem ukraińskim obrała strategię nieangażowania się w konflikt amerykańsko-chiński, starając się stać niejako z boku i utrzymywać korzyści gospodarcze wynikające z relacji z obu stronami sporu. Jednak faktycznie prowadziło to do strategii równoważenia USA, tym bardziej jeśli wziąć pod uwagę dążenie Europejczyków do wzmacniania autonomii strategicznej UE w stosunku do Waszyngtonu i NATO. Innymi słowy, postrzegano Amerykanów jako hegemon, do którego nie ma się zaufania, i który ogranicza autonomię geopolityczną i korzyści gospodarcze największych państw Europy Zachodniej.

Zasadnicze pytanie było takie, czy kolejna faza wojny z 2022 r. zmieniła takie nastawienie. Nawet jeśli zachodnioeuropejscy sojusznicy skupili się w jej trakcie wokół przywództwa USA, to czynili to raczej niechętnie, a także z nadzieją na to, że po zakończeniu tego konfliktu uda się powrócić do interesów prowadzonych z Moskwą i nie będzie trzeba nadwyreżać kooperacji gospodarczej z Pekinem. Była to, jak się wydaje, iluzja, która mogła potencjalnie nieść groźne konsekwencje strategiczne dla bezpieczeństwa Starego Kontynentu. Tym bardziej że polityka Chin powinna zmierzać – tak jak przed wybuchem wojny ukraińskiej – do próby rozerwania więzów transatlantyckich i tym samym osłabienia potencjału Stanów Zjednoczonych. Świadectwem tej tendencji było zachęcanie polityków unijnych przez przewodniczącego Xi Jinpinga w czasie szczytu UE–ChRL z 1 kwietnia 2022 r. do podjęcia własnej, autonomicznej polityki wobec Chin, w domyśle odrębnej od zaleceń Waszyngtonu⁵⁴. Chińscy dyplomaci wielokrotnie namawiali też swoich rozmówców w Europie Zachodniej do bardziej energicznego tworzenia autonomii strategicznej UE⁵⁵.

Na kwietniowym szczycie UE–ChRL widać było wyraźnie, że obie strony nie tylko inaczej postrzegały wojnę na Ukrainie, ale ich wzajemne relacje w wielu obszarach systematycznie się pogarszały. Dotyczyło to m.in. chińskich sankcji nałożonych na Litwę, niektórych polityków, think-tanki europejskie i instytucje unijne, a także zawieszenia przez

⁵⁴ S. Lau, *EU warns China not to help Putin bust sanctions*, "Politico", 1.04.2022, <https://www.politico.eu/article/eu-china-xi-jinping-russia-president-vladimir-putin-sanctions-ukraine-war/> [dostęp: 27.04.2022].

⁵⁵ S. Lau, H. von der Burchard, L. Bayer, *China talks 'peace,' woos Europe and trashes Biden in Munich*, "Politico", 18.02.2023, <https://www.politico.eu/article/china-wang-yi-peace-europe-joe-biden-munich-security-conference/> [dostęp: 27.02.2023].

Parlament Europejski procesu ratyfikacji Kompleksowej umowy inwestycyjnej między UE i ChRL (ang. The Comprehensive Agreement on Investment) wynegocjowanej pod koniec 2020 r. Niemniej obie strony w dużej mierze były od siebie zależne ekonomicznie, a polityków europejskich nie było stać na to, aby do występujących kłopotów ekonomicznych dodawać kolejne, wynikające z eskalacji sankcji gospodarczych w relacjach z Pekinem.

Dlatego przedstawiciele UE na wspomnianym szczycie sino-europejskim nie odważyli się wprost grozić sankcjami odwetowymi wobec Pekinu w przypadku znaczącego wsparcia udzielonego Putinowi w wymiarze gospodarczym lub wojskowym⁵⁶. Było to zgodne z wcześniejszą polityką UE wobec Chin. Od wielu lat było bowiem widać tendencję do preferowania przez stronę europejską dobrych relacji ekonomicznych, nawet jeśli miało to oznaczać tolerowanie łamania wartości UE przez władze chińskie⁵⁷. Polityka kanclerz Angeli Merkel w tej sprawie była określana przez ekspertów jako „biznes ponad wszystkim innym”⁵⁸. Starano się więc o to, aby pogarszające się uwarunkowania geopolityczne – zwłaszcza w relacjach USA z ChRL – nie szkodziły gospodarczej współpracy między UE i Chinami. Analitycy dowodzili bowiem, że ewentualne „rozdzielenie” (ang. *decoupling*) gospodarki niemieckiej od chińskiej w wyniku zaostrzenia relacji geopolitycznych mogłoby być dla RFN nawet sześciokrotnie bardziej kosztowne niż brexit⁵⁹.

Konflikt na Ukrainie był nie tylko przykładem łamania przez wojska rosyjskie deklarowanych przez Unię wartości, ale miał także bardzo istotne znaczenie geopolityczne dla bezpieczeństwa kontynentu. Niemniej troska o stan unijnej gospodarki była dla polityków zachodnioeuropejskich oraz przedstawicieli UE na tyle ważna, że mitygowali odpowiedź wobec ChRL, która już po wybuchu wojny na Ukrainie podtrzymała deklarację, że przyjaźń sino-rosyjska jest „bez granic”⁶⁰.

⁵⁶ A. Bounds, S. Fleming, T. Mitchell, E. Olcott, *China calls on EU to act independently of US foreign policy*, „Financial Times”, 1.04.2022, <https://www-ft-com.eui.idm.oclc.org/content/5aff68f9-af65-4aa4-9c47-f4fbb35df48f> [dostęp: 29.04.2022].

⁵⁷ T.G. Grosse, *European Union policy towards China*, [in:] *EU-Asia Relations in the XXI Century. Selected Aspects*, eds. M.R. Czubala Ostapiuk, A. Phirtskhalashvili, M. Dahl, Editorial Sinderesis, Madrit-Porto 2021, s. 9–24.

⁵⁸ B. Moens, S. Lau, *Brussels weighs costs of angering China over new trade measures*, „Politico”, 26.08.2022, <https://www.politico.eu/article/brussels-eu-china-strong-trade-arsenal/> [dostęp: 29.08.2022].

⁵⁹ *A Trade War with China Would Cost Germany Six Times as Much as Brexit*, ifo Institute, 8.08.2022, <https://www.ifo.de/en/press-release/2022-08-08/trade-war-china-would-cost-germany-six-times-much-brexit> [dostęp: 29.08.2022].

⁶⁰ A. Kireeva, *The limits to Russia and China's 'no limits' friendship*, East Asia Forum, 23.03.2022, <https://www.eastasiaforum.org/2022/03/23/the-limits-to-russia-and-chinas-no-limits-friendship/> [dostęp: 30.03.2022].

WOJNA KULTUROWA

W 1993 r. Samuel P. Huntington opublikował słynny artykuł *Zderzenie cywilizacji*⁶¹, w którym przewidywał, że po zakończeniu zimnej wojny główne spory geopolityczne wystąpią między odmiennymi kulturami. Jednak takie konflikty mogły występować także w obrębie tej samej grupy kulturowej, o czym świadczyła agresja Moskwy na prawosławna Ukrainę.

Atak Rosji przyniósł konsolidację w ramach cywilizacji zachodniej. Niemniej trudno oczekiwać, aby zakończyło to jej wewnętrzne konflikty. Bardzo wyraźne były zwłaszcza spory transatlantyckie. Miały one wymiar kulturowy w dobie rządów Donalda Trumpa. Dotyczyły jednak głównie amerykańskiej dominacji nad sojusznikami z Europy Zachodniej. Przynajmniej dwa inne spory kulturowe zagrażały jednności Unii Europejskiej. Pierwszy dotyczył rosnącej liczby emigrantów muzułmańskich, zwłaszcza w Europie Zachodniej, co zostało uwypuklone przy okazji kampanii prezydenckiej we Francji z 2021–2022 r., a następnie w wyborach w Szwecji i we Włoszech z 2022 r. Drugi spór wiązał się z napięciami ideologicznymi między liberalną lewicą oraz politykami konserwatywnymi i chadeckimi. Choć te podziały były widoczne w całej UE, to jednak wystąpiły najsilniej między jej wschodnią i zachodnią częścią.

Ten spór uwypuklił napięcie geopolityczne związane z dążeniem do autonomii ze strony niektórych państw Europy Środkowej. Tutaj zasadnicze znaczenie miało najpierw wspieranie tej autonomii przez administrację Trumpa, a następnie delegowanie przez Joe Bidena na początku jego prezydentury odpowiedzialności za stabilizowanie UE, w tym Europy Środkowej, na Niemcy⁶². Wiązało się to z zamiarem stopniowego wycofywania się USA z Europy i skoncentrowania wszystkich sił na azjatyckim teatrze geopolitycznym. Docenienie przez Amerykanów roli Polski po wznowieniu wojny na Ukrainie było zapewne jedną z przesłanek dla pospiesznej zmiany kierunków polityki Berlina. Chodziło bowiem nie tylko o odbudowę wiarygodności sojuszniczej RFN w USA, ale również w Europie Środkowej i Wschodniej. Przejawem tej tendencji była niemiecka propozycja wspólnej modernizacji obrony powietrznej i przeciwrakietowej oferowana głównie państwom Europy Środkowej⁶³.

⁶¹ S.P. Huntington, *The Clash of Civilizations?*, „Foreign Affairs” 1993, vol. 72, no. 3, s. 22–49.

⁶² M. Wojda, „Zwrot ku Niemcom” Joe Bidena: perspektywa amerykańskiej obecności wojskowej w Europie Środkowej, „Analizy Międzynarodowe” 2021, nr 2, s. 13–20.

⁶³ J. Gotkowska, *Niemiecka inicjatywa „europejskiej tarczy przeciwlotniczej i przeciwrakietowej”*, Analizy, Ośrodek Studiów Wschodnich, [online], 14.10.2022, <https://www.osw.edu.pl/>

Wojna ukraińska utrudniała realizację planów Waszyngtonu dotyczących opuszczenia Europy, a także spowodowała konieczność wzmocnienia wschodniej flanki NATO. Amerykanie musieli też rozstrzygnąć, czy wspierać autonomię Europy Środkowej, przykładowo projekt Trójmorza, czy też dalej stawiać w relacjach transatlantyckich przede wszystkim na Berlin. Jak się wydaje, ze względów strategicznych Stany Zjednoczone powinny wesprzeć Europę Środkową, jako przeciwwagę dla Europy Zachodniej i jej ambicji w zakresie autonomii strategicznej. Z tych samych względów powinny wspierać zdecentralizowaną wizję integracji europejskiej. Warto w tym miejscu przywołać refleksje Nicholasa J. Spykmana, słynnego amerykańskiego geopolityka, który oponował przeciwko idei federalnej Europy Zachodniej, gdyż w jego opinii prowadziło to nieuchronnie do podważenia przywództwa USA w relacjach transatlantyckich, osłabienia roli Zjednoczonego Królestwa, jako rzecznika tych relacji, a na koniec do zbyt poważnego wzmocnienia roli Niemiec⁶⁴. Podobne poglądy miał na ten temat Zbigniew Brzeziński⁶⁵.

W interesie USA było to, aby Berlin i Paryż zaprzestały presji na Warszawę w sprawie praworządności. Przyczyniało się to bowiem do osłabienia ważnego sojusznika amerykańskiego w regionie, a tym samym wschodniej flanki NATO. W tym kontekście warto przywołać wypowiedź byłej ambasador USA w Warszawie, Georgette Mosbacher, która przyznała, że po wybuchu wojny na Ukrainie Polska stała się najważniejszym państwem regionu, które koordynowało politykę humanitarną oraz transport broni do tego kraju. Została w pełnym tego słowa znaczeniu wschodnią flanką NATO – kluczowym elementem architektury bezpieczeństwa kontynentu. Jednocześnie uznała, że w dobie tego konfliktu Unia Europejska niepotrzebnie zajmowała się praworządnością w Polsce. Co więcej, spora część docierających na Zachód przekazów na temat łamania rządów prawa nad Wisłą była efektem rosyjskiej dezinformacji. Dlatego Polsce należą się przeprosiny ze strony Unii i USA⁶⁶.

waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-10-14/niemiecka-inicjatywa-europejskiej-tarczy-przewodniczej-i [dostęp: 29.11.2022].

⁶⁴ N.J. Spykman, *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*, Harcourt, Brace and Company, New York 1942, s. 466.

⁶⁵ Z. Brzezinski, *The Grand Chessboard*, Basic Books, New York 1997, s. 198–199.

⁶⁶ Mosbacher: Polsce należą się przeprosiny ze strony Unii i USA, „Dziennik Gazeta Prawna” [online], 10.03.2022, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artyku-ly/8377365,mosbacher-wojna-w-ukrainie-polsce-naleza-sie-przeprosiny.html> [dostęp: 29.03.2022].

Argumentem RFN mogącym zniechęcić Amerykanów do Europy Środkowej mógł być, tak jak wcześniej, konflikt kulturowy dotyczący unijnych wartości. Były one – zwłaszcza w ich lewicowej i liberalnej interpretacji – bliskie administracji Bidena. Spór ten był jednak czynnikiem dezintegracyjnym w Unii, a w dobie rywalizacji z Rosją stawał się bardzo ryzykowny. W sytuacji, kiedy Polska borykała się z wyzwaniem napływu kilku milionów uchodźców oraz koniecznością mobilizacji wydatków publicznych na cele militarne, Bruksela konsekwentnie odmawiała uruchomienia nowych instrumentów finansowych z perspektywy na lata 2021–2027 oraz domagała się od rządu w Warszawie uiszczenia kar finansowych⁶⁷. Było to 69 mln euro w przypadku tzw. środków tymczasowych nałożonych przez Trybunał Sprawiedliwości UE (TSUE) w sprawie kopalni Turów pomimo tego, że nie doszło do rozstrzygającego wyroku, gdyż postępowanie zostało umorzone. W innej sprawie TSUE nałożył gigantyczną karę dzienną, wynoszącą 1 mln euro, co oznaczało, że tylko do końca 2022 r. należało wpłacić do budżetu Unii ok. 400 mln euro. W chwili kryzysu ukraińskiego – zamiast pomocy finansowej – Bruksela egzekwowała sankcje nałożone na Polskę, w ten sposób faktycznie zmniejszając możliwości wykorzystania funduszy unijnych na rzecz uchodźców. Ten kontekst obrony deklarowanych wartości został najwyraźniej pominięty w działaniach urzędników brukselskich.

Przed wznowieniem wojny na Ukrainie w 2022 r. presja zachodniej Europy na Polskę i Węgry zmierzała do podporządkowania obu krajów nie tylko prawu unijnemu, ale również kierunkom polityki wewnętrznej oraz zewnętrznej promowanej przez Paryż i Berlin. Alternatywą było odbieranie funduszy europejskich i innego rodzaju sankcje, które mogły doprowadzić do trudności gospodarczych i do upadku rządów konserwatywnych albo nawet do „wypchnięcia” niesfornych państw poza struktury UE⁶⁸. Przypominało to nieco działanie, które Karl Haushofer nazywał strategią anakondy. Chodziło mu o przyduszenie ekonomiczne oponentów geopolitycznych, niekiedy

⁶⁷ B. Oksińska, *Unijny urzędnik o pieniądzach z KPO: Polska ma jeszcze wiele do zrobienia*, Business Insider, [online], 28.03.2022, <https://businessinsider.com.pl/gospodarka/unijny-urzednik-o-pieniadzach-z-kpo-polska-ma-jeszcze-wiele-do-zrobienia/691q5t0> [dostęp: 29.03.2022].

⁶⁸ Tezę o „wypychaniu” Polski z UE przez Brukselę, Paryż i Berlin wprowadził do dyskursu publicznego prof. Grzegorz Górski. Por. „Po co Tusk został wysłany do Polski?”. *Były współpracownik Kohla: Niemcy wypychają Polskę z UE*, TVP Info, [online], 08.01.2022, <https://www.tvp.info/57854454/niemiec-przyjaciel-polski-byly-wspolpracownik-kancle-rza-rfn-helmuta-kohla-co-sie-dzije-w-brukseli-niemcy-wypychaja-polske-z-unii-europejskiej-rosja-ma-objac-protektorat> [dostęp: 29.06.2022].

wręcz ich zaduszenie na śmierć, tak aby wyeliminować ich opór⁶⁹. Jedna z deputowanych niemieckich do Parlamentu Europejskiego, żądając wstrzymania funduszy unijnych dla Warszawy, mówiła nawet o konieczności „zagłodzenia” Polaków i Węgrów⁷⁰. Biorąc pod uwagę doświadczenia II wojny światowej, taka wypowiedź w ustach polityka niemieckiego wzbudziła ogromną falę krytyki.

Dlatego spory ideologiczne o wartości unijne były niezwykle toksyczne i skutkowały głębokimi podziałami wśród państw członkowskich oraz wzrostem eurosceptycyzmu w Europie Środkowej. Według Samuela P. Huntingtona zmiana tożsamości kulturowej, a tym samym internalizowanych przez społeczeństwo wartości, jest procesem trudnym i długotrwałym. Próby wymuszania takich zmian przez sankcje są zaś z góry skazane na niepowodzenie. Zdaniem uczonego prowadzą z reguły do poważnego konfliktu⁷¹. Dlatego w obliczu największego od czasu II wojny światowej kryzysu geopolitycznego w Europie spory ideowe były destrukcyjne dla integracji europejskiej. Tym bardziej że konflikt o wartości skrywał poważne różnice geopolityczne i odnoszące się do przyszłości ustrojowej UE. Dotyczyły one podziału kompetencji między Unię i jej państwa, prymatu prawa unijnego i orzeczeń TSUE nad narodowymi konstytucjami, zakresu centralizacji zarządzania politykami unijnymi, wreszcie interpretowania unijnych wartości i wymuszania ich respektowania w państwach członkowskich bez względu na wybory lokalnej demokracji.

PODSUMOWANIE

W odpowiedzi na wojnę ukraińską Unia Europejska powinna była wprowadzić zasadnicze zmiany w swoim funkcjonowaniu. Należało zrezygnować z wcześniejszych ambicji w zakresie niezależności militarnej od USA i NATO. Rozbudowa potencjału obronnego UE powinna być realizowana w ramach NATO, a nie w celu dublowania lub osłabiania struktur sojuszu północnoatlantyckiego⁷². Należało rów-

⁶⁹ P. Pizzolo, *Eurasianism. An Ideology for the Multipolar World*, Lexington Books, London–New York 2020, s. 144.

⁷⁰ „Polskę i Węgry trzeba finansowo zagłodzić”. Szokująca wypowiedź wiceprzewodniczącej Parlamentu Europejskiego, wPrawo.pl, [online], 1.10.2020, <https://wprawo.pl/polske-i-wegry-trzeba-finansowo-zaglodzic-szokujaca-wypowiedz-wiceprzewodniczacej-parlamentu-europejskiego/> [dostęp: 29.06.2022].

⁷¹ S.P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Muza SA, Warszawa 1997, s. 198–199, 310.

⁷² Por. T.G. Grosse, *Rozwój polityki obrony i przemysłu zbrojeniowego w Unii Europejskiej*, [w:] *Paliwo dla dominacji. O ekonomicznych podstawach supremacji geopolitycznej*,

niez zrezygnować z nadmiernej centralizacji projektu europejskiego, gdyż nie tylko było to sprzeczne z regułami demokracji, ale dodatkowo wywoływało konflikty ideologiczne i tożsamościowe. Tym samym niepotrzebnie osłabiała UE. Dlatego model integracji zdecentralizowanej i subsydiarnej – za to bardziej demokratycznej, bo silnej narodowymi demokracjami – mógł być lepszą perspektywą ustrojową na trudne geopolitycznie czasy. Problem jednak polegał na tym, że większość elit zachodnioeuropejskich nie zgadzała się na taką wizję integracji. Z niechęcią przyglądała się również emancypacyjnym dążeniom w Europie Środkowej. Odbierała je jako groźbę marginalizacji własnej pozycji strategicznej, a przecież procesy integracji europejskiej po II wojnie światowej miały zasadniczo służyć odbudowie wpływów Francji, a następnie również zjednoczonych Niemiec.

Dlatego Europa Zachodnia dążyła do jak najszybszego zakończenia wojny na Ukrainie i ustabilizowania sytuacji geopolitycznej w regionie. Jej głównym celem było wyjście z kryzysu gospodarczego i normalizacja relacji z Moskwą oraz Pekinem. Nadal żywe były marzenia o samodzielności Europy Zachodniej, realizowanej pod hasłami autonomii strategicznej bądź europejskiej suwerenności. Można też było się spodziewać wywierania jeszcze większej presji na niektóre państwa Europy Środkowej, aby postępowały zgodnie z wartościami UE, a przy okazji nie utrudniały realizacji pomysłów Berlina i Paryża w zakresie rozwoju integracji europejskiej – zgodnej z geopolitycznymi interesami obu wpływowych stolic.

Myślenie geopolityczne jest długofalowe i ma zaskakująco dużą odporność na nowo pojawiające się fakty, które zamiast zmieniać tendencje strategiczne, raczej umacniają tradycyjne poglądy i jedynie dostosowują argumentację do zmieniających się okoliczności. Taką reakcję można było zobaczyć u polityków francuskich i niemieckich w odpowiedzi na agresję rosyjską z roku 2022. Wojna na Ukrainie pokazała słabość, żeby nie powiedzieć – bezbronność Zachodniej Europy i nieodzowność struktur NATO oraz obecności USA na Starym Kontynencie. Pokazała również brak zdecydowania Francji i Niemiec wobec agresji rosyjskiej na Ukrainę, a więc podważyła ich wiarygodność jako państw, na których mogły wesprzeć się kraje ze wschodniej części UE. Zagrożenie rosyjskie powinno skłaniać do oparcia europejskiej obrony na NATO. Niemniej w obliczu tej wojny duża część elit w Europie Zachodniej argumentowała, że Europa powinna mieć potencjał, aby

obronić się sama⁷³, nawet wówczas, kiedy liderzy z Paryża i Berlina byli ostatnimi, którzy kwapili się do prowadzenia wojny przeciw Moskwie. Trwałe były ambicje geopolityczne Francji i Niemiec do kontrowania procesów integracyjnych. Z perspektywy Europy Środkowej były to ambicje obniżające bezpieczeństwo, jak również suwerenność ich narodowych demokracji.

W podsumowaniu należy ponownie zauważyć, że wizja geopolityczna liderów Europy Zachodniej obejmowała nie tylko przebudowę relacji zewnętrznych z USA, Rosją i Chinami, ale miała też ważny komponent dotyczący kształtowania ustroju UE. Ich plany odbiegały od interesów strategicznych przynajmniej niektórych państw Europy Środkowej i państw bałtyckich, które wskazywały na alternatywną geopolitykę. Właśnie dlatego wkrótce po wizycie Joe Bidena w Polsce w 2022 r. przewodniczący Europejskiej Partii Ludowej w Parlamencie Europejskim Manfred Weber zaatakował rząd w Warszawie, twierdząc, że kieruje się on własnymi interesami i blokuje centralizację UE⁷⁴. Zapytał też retorycznie, czy premier Jarosław Kaczyński ma świadomość tego, że bez silnej Unii, a więc postępów integracji, nie pokonamy Putina. Uznał również, że Ukraińcy walczą w istocie o praworządność, co powinno być wzorem dla Unii Europejskiej. Wspomniana wypowiedź zapowiadała wykorzystanie kryzysu ukraińskiego przez polityków francuskich i niemieckich do zdynamizowania działań na rzecz realizacji własnej wizji integracyjnej, jak również kontynuowania ataków na przeciwników tych planów.

BIBLIOGRAFIA

- Arslanalp S., Eichengreen B., Simpson-Bell C., *The Stealth Erosion of Dollar Dominance. Active Diversifiers and the Rise of Nontraditional Reserve Currencies*, IMF Working Paper, WP/22/58, Washington 2022.
- Brillaud L., Curic A., Maggiore M., Miñano L., Schmidt N., *EU member states exported weapons to Russia after the 2014 embargo*, Investigate Europe, 17.03.2022, <https://www.investigate-europe.eu/en/2022/eu-states-exported-weapons-to-russia/> [dostęp: 29.04.2022].
- Brzezinski Z., *The Grand Chessboard*, Basic Books, New York 1997.
- Buzan B., Segal G., *Asia: Scepticism About Optimism*, „National Interest” 1995, no. 39, s. 82–84.

⁷³ Manfred Weber: *Angela Merkel nie myślała o przyszłości*, „Rzeczpospolita” [online], 29.03.2022, <https://www.rp.pl/polityka/art35969161-manfred-weber-angela-merkel-nie-myslala-o-przyszlosci> [dostęp: 30.03.2022].

⁷⁴ *Ibidem*.

- Chojan A., *Polityka zagraniczna Polski w latach 1989–2020*, ISP PAN, Warszawa 2021.
- Deklaracja wersalska, Nieformalne posiedzenie szefów państw lub rządów, Wersal 11.03.2022 r., <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2022/03/11/the-versailles-declaration-10-11-03-2022/> [dostęp: 29.03.2022].
- Dittmer L., Kim S.S. (eds.), *China's Quest for National Identity*, Cornell University Press, Ithaca 1991.
- Dugin A., *The Fourth Political Theory*, Arktos Media, Budapest 2012.
- Escritt T., Marsh S., *How a German state helped Moscow push a pipeline, weakening Ukraine*, Reuters, 24.02.2022, <https://www.reuters.com/business/energy/how-german-state-helped-moscow-push-pipeline-weakening-ukraine-2022-02-24/> [dostęp: 29.04.2022].
- Fiszer J.M., Świder K., Stępniewski T., *Polska – Ukraina – Białoruś – Rosja. Obraz politycznej dynamiki regionu*, ISP PAN, Warszawa 2019.
- Friedman G., *Następne 100 lat. Prognoza na XXI wiek*, Zysk i S-ka, Poznań 2022.
- Geiger K., Schwung G., *Die seltsame Untätigkeit des Olaf Scholz*, „Die Welt”, 28.03.2022, <https://www.welt.de/politik/ausland/plus237820077/Waffen-fuer-die-Ukraine-Die-seltsame-Untaetigkeit-des-Olaf-Scholz.html> [dostęp: 29.03.2022].
- Gotkowska J., *Niemiecka inicjatywa „europejskiej tarczy przeciwlotniczej i przeciwrakietowej”*, Analizy, Ośrodek Studiów Wschodnich, 14.10.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-10-14/niemiecka-inicjatywa-europejskiej-tarczy-przeciwlotniczej-i> [dostęp: 29.11.2022].
- Grosse T.G., *Cztery wymiary integracji*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2021.
- Grosse T.G., *European Union policy towards China*, [w:] *EU-Asia Relations in the XXI Century. Selected Aspects*, eds. R. Czubała Ostapiuk, A. Phirtsckhalashvili, M. Dahl, Editorial Sinderesis, Madrit-Porto 2021, s. 9–24.
- Grosse T.G., *Rozwój polityki obrony i przemysłu zbrojeniowego w Unii Europejskiej*, [w:] T.G. Grosse (red.), *Paliwo dla dominacji. O ekonomicznych podstawach supremacji geopolitycznej*, Warszawa 2020, s. 233–287.
- Grosse T.G., *Suwerenność i polityczność. Studium integracji europejskiej*, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2022.
- Guerre en Ukraine: Emmanuel Macron s'exprime après le sommet de l'Otan*, 24.03.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=js7UeH7B-6M> [dostęp: 29.03.2022].
- Hille K., *China reverses roles in arms trade with Russia*, „Financial Times”, 30.03.2022, <https://www.ft.com/content/dc4bc03c-3d9d-43bd-91db-1ede084e0798> [dostęp: 30.03.2022].

- Huntington S.P., *The Clash of Civilizations?*, „Foreign Affairs” 1993, vol. 72, no. 3, s. 22–49.
- Huntington S.P., *Zderzenie cywilizacji*, Warszawa 1997, s. 198–199, 310.
- Kireeva A., *The limits to Russia and China’s ‘no limits’ friendship*, East Asia Forum, 23.03.2022, <https://www.eastasiaforum.org/2022/03/23/the-limits-to-russia-and-chinas-no-limits-friendship/> [dostęp: 30.03.2022].
- Kristof N.D., *The Rise of China*, „Foreign Affairs”, vol. 72, no. 5, 1993, s. 59–74.
- Lindemann G., *Die Ordnungen der Gewalt*, „Die Zeit”, 20.04.2022, <https://www.zeit.de/kultur/2022-04/europa-armee-ukraine-ru-estungsausgaben-zeitenwende-10nach8> [dostęp: 29.04.2022].
- Lough J., *Germany’s Russia problem: The struggle for balance in Europe*, Manchester University Press, Manchester 2021.
- Macron qualifie le Premier ministre polonais d’«antisémite d’extrême droite»*, „Le Soir”, 8.04.2022, <https://www.lesoir.be/435085/article/2022-04-08/macron-qualifie-le-premier-ministre-polonais-dantisemite-dextreme-droite> [dostęp: 29.04.2022].
- Mitchell W., *To Prevent China from Grabbing Taiwan, Stop Russia in Ukraine*, „The National Interest”, 14.03.2022, <https://nationalinterest.org/feature/prevent-china-grabbing-taiwan-stop-russia-ukraine-201188> [dostęp: 29.03.2022].
- Németh Z., *Narratives of Hungarian-Polish Foreign Policy after 24 February 2022*, „Hungarian Review” 2022, A Quarterly Journal from Central Europe, vol. XIII, no. 1, March, s. 11–15.
- Offener Brief fordert von Scholz Stopp der Waffenlieferungen an die Ukraine*, „Berliner Zeitung”, 22.04.2022, <https://www.berliner-zeitung.de/politik-gesellschaft/offener-brief-fordert-von-scholz-stopp-der-waffenlieferungen-an-die-ukraine-li.223704> [dostęp: 29.04.2022].
- Oksińska B., *Unijny urzędnik o pieniądzach z KPO: Polska ma jeszcze wiele do zrobienia*, Business Insider, 28.03.2022, <https://businessinsider.com.pl/gospodarka/unijny-urzednik-o-pieniadzach-z-kpo-polska-ma-jeszcze-wiele-do-zrobienia/691q5t0> [29.03.2022].
- Pfeifer S., White S., *Divisions risk undermining windfall for Europe’s defence industry*, „Financial Times”, 30.03.2022, <https://www.ft.com/content/ac1a8318-9e3c-4ee9-9fce-c9a7d5cadda8> [30.03.2022].
- Retter L., Pezard S., Flanagan S.J., Germanovich G., Grand-Clement S., Paille P., *European Strategic Autonomy in Defence. Transatlantic visions and implications for NATO, US and EU relations*, RAND, Santa Monica–Cambridge 2021.
- Stepnik A., *‘Free with the Free, Equal with the Equal’: Poles and Ukrainians Against the Background of the Conversion of the Jagiellonian Myth. Experience of Polish Historiography at the Beginning of the 20th Century*, „Res Historica” 2020, vol. 49, s. 465–485.

- Tamma P., *EU plans trust fund for Ukraine*, „Politico”, 21.04.2022, <https://www.politico.eu/article/eu-plans-trust-fund-for-ukraine/> [dostęp: 29.04.2022].
- Walt S.M., *Alliance Formation in Southwest Asia: Balancing and Bandwagoning Cold War Competition*, [w:] R. Jervis, J. Snyder (eds.), *Dominoes and Bandwagons: Strategic Beliefs and Great Power Competition in the Eurasian Rimland*, Oxford, New York 1991, s. 51–84.
- Walt S.M., *The Top Five Lessons from Year One of Ukraine’s War*, Foreign Policy, 9.02.2023, <https://foreignpolicy.com/2023/02/09/the-top-five-lessons-from-year-one-of-ukraines-war/> [dostęp: 27.02.2023].
- Winid B., *Od Bukaresztu do Chicago – NATO w obliczu wyzwań i nowych możliwości*, Bezpieczeństwo Narodowe 2014, t. I, nr 29, s. 77–97.
- Wojda M., „Zwrot ku Niemcom” Joe Bidena: perspektywa amerykańskiej obecności wojskowej w Europie Środkowej, „Analizy Międzynarodowe” 2021, nr 2, s. 13–20.
- Wolf M., *A new world of currency disorder looms*, „Financial Times”, 29.03.2022, <https://www-ft-com.eui.idm.oclc.org/content/f18cf835-02a0-44ff-875f-7de7facba54e> [dostęp: 29.03.2022].
- Бордачѳв Т., *Вашингтон играет на человеколюбии России*, „Деловая газета Взгляд”, 1.03.2023, <https://vz.ru/opinions/2023/3/1/1201305.html> [dostęp: 27.03.2023].